

Faderen

Den allsidige Bjørnstjerne Bjørnson

☛ Bjørnstjerne Bjørnson (1832–1910) ble født i Kvikne i Østerdalen. I ungdomstida flyttet familien til Romsdal, der faren fikk en prestestilling. Sytten år gammel sendte faren Bjørnstjerne til Kristiania for å gå på Heltberg studentfabrikk. Her tok han examen artium som tjuetåring. På Heltberg ble Bjørnson kjent med Jonas Lie, Henrik Ibsen og Aasmund Olavsson Vinje.

☛ Opp gjennom livet skrev Bjørnson både romaner, noveller, dikt og skuespill. Han var også en aktiv samfunnsdebattant og avisskribent. Han skrev litteratur- og teateranmeldelser og ivret blant annet for en fornorsking av teaterspråket. Språkengasjementet hans førte til at Riksmålsforbundet ble stiftet i 1907.

Bjørnstjerne Bjørnson

☞ En annen hjertesak for Bjørnson var teateret. I 1857 ble han utnevnt av Ole Bull til sjef for teateret i Bergen. Her var han i to år og arbeidet både som teatersjef og som skribent. Seinere ble han leder for Christiania teater.

☞ I 1858 giftet Bjørnson seg med skuespilleren Karoline Reimers. Hun ble en viktig støtte for han. Ekteskapet varte livet ut, til tross for temperamentet hans og utallige sidesprang. Karoline og Bjørnstjerne fikk seks barn sammen.

☞ Som andre forfattere på den tida dro Bjørnson til byer som Roma, Paris og München for å finne inspirasjon til å skrive. Men det var på gården Aulestad, som Bjørnstjerne og Karoline kjøpte i 1874, at han fant ro og levde de siste årene av sitt liv.

☞ Bjørnson døde i Paris 26. april 1910. Kista ble fraktet til København med kong Haakons jernbanevogn, og videre hjem med panserskipet «Norge» til æresbegravelse. Begravelsen hans vitnet om at Bjørnson var en høyt elsket samfunnsborger. Det at han fikk nobelprisen i 1903, var også en bekreftelse på hvor høyt aktet han var.

Bjørnsons kiste på vei hjem

Bondefortellingene – kultivering av bonden

☞ Bjørnsons bondefortellinger kom ut i tidsrommet 1857–1860. De vakte oppsikt i samtida med sin nyskapende og dristige form. Bjørnson skildret bøndene på en måte som brøt med den romantiske framstillingen som vi kjenner fra blant annet Maurits Hansen noen tiår tidligere.

☞ Hos Bjørnson møter vi bonden i et røft hverdagsmiljø. Han skildret blant annet fyll og slagsmål. Samtidig fikk Bjørnson kritikk for å idealisere livet til bøndene, og for å omtale dem som festkledde idealper-

soner. Men for Bjørnson lå det en pedagogisk tanke bak bondefortellingene. Ønsket var å «kultivere» nordmennene, og da særlig bøndene – slik nasjonsbyggerne så dem som bærere av typisk norske verdier.

☞ Personene i bondefortellingene er levende mennesker med sammensatte, ofte konfliktfylte sinn, og vi møter dem i livssituasjoner der de må gjøre valg. I *En glad gutt* (1860) får vi alt i første avsnitt vite at

i hovedpersonen Øyvind har et vart sinn. Han veksler fort mellom sorg og glede, gråt og latter: «Øyvind hette han og gråt da han ble født. Men alt da han satt oppreist på morens fang, lo han, og når de tente lys om kvelden, lo han så det sang, men gråt da han ikke fikk komme bort til det. – 'Av den gutten må det bli noe rart', sa moren.»

Fortellemåten i bondefortellingene

☞ Når det gjelder fortellemåten, lot Bjørnson seg inspirere av sagastilen. Framstillingen er scenisk og sparsom på kommentarer. Vi kommer rett inn i handlingen og lærer personene å kjenne gjennom det de sier og gjør, med andre ord gjennom dialoger og handling.

☞ Bjørnson er ordknapp i skildringen. Det ser vi for eksempel i innledningen til *En glad gutt*: «Øyvind hette han og gråt da han ble født.» Også her er det sagastilen som har vært en viktig inspirasjon.

☞ I tillegg lot Bjørnson seg inspirere av folkediktingen. Den muntlige stilen i tekstene hans var inspirert av folkeeventyrene. Han tok også i bruk rim og regler, slik folkevisene gjør.

☞ Selv om Bjørnson lot seg påvirke av sagaer og folkedikting, peker bondefortellingene fram mot den realistiske fortellemåten som skulle prege 1870- og 1880-årene. Et eksempel er den nokså usynlige fortelleren som vi finner i Bjørnsons bondefortellinger.

Lokkeleg.

(Av En glad gutt.)

i

Kom bukken til gutten,
kom kalven til mor,
kom mjavende katten
i snehvide sko'r,
kom andunger gule,
kom frøm ifra skjule',
kom kyllinger små,
som næppe kan gå,
kom duerne mine
med fjedrene fine!
Se græsset er vådt,
men solen gjør godt,
og tidlig, tidlig er det på sommer'n,
men rop på høsten, så kommer'n!

Språket i bondefortellingene

☞ I ortografi og bøyningsmønster holdt Bjørnson seg stort sett til dansk, slik Asbjørnsen og Moe gjorde da de skrev ned folkeeventyrene. Men både i syntaks (ordstilling) og ordvalg har bondefortellingene et særnorsk preg. Bjørnson gikk derfor et skritt videre i det fornorskingsarbeidet som Asbjørnsen og Moe var med på å starte.

☞ En årsak til at Bjørnson hadde en norskfarget syntaks, var nok at han selv snakket bygdemål i oppveksten. Men stilen i folkeeventyrene og sagaene virket også inn. Bjørnson bruker et muntlig norsk språk med korte setninger: «'Er det ellers noe?' spurte presten, han så på Tord. – 'Ellers er det intet.' –Tord gikk.» («Faderen» 1860)

☞ Vi finner særnorske uttrykk og norsk ordstilling i uttrykk som «Au, den gikk i stykker» og «Er den din, den bukken?» (*En glad gutt*). Bruk av påpekende pronomen og bestemt form av substantivet kaller vi dobbel bestemmelse («den bukken»). Dette er norsk uttrykksmåte og ikke dansk, som har enkel bestemmelse («den bukk»).

Gården Bjørgan, der Bjørnson vokste opp

«Faderen» og «lidelsens høyskole»

☞ «Faderen» er en kort og mesterlig skrevet novelle på bare to sider. Det mest

i slående ved denne novellen er at fortellingen er så konsentrert, og at Bjørnson fanger inn høydepunktene i et helt livsløp på så få linjer.

☞ I mer enn noe annet verk av Bjørnson kjenner vi her igjen fortellemåten fra sagastilen. Her er det scener og dialoger som dominerer, og fortelleren lar være å kommentere tanker og følelser hos personene. Han registrerer bare det som skjer, som i de islandske ættesagaene.

☞ «Faderen», fra *Småstykker* (1860), handler om Tord Øveraas – **i** den mektigste og mest velstående bonden i bygda. Vi følger bonden og sønnen hans

gjennom sønnens livsløp. Fire ganger er Tord hos presten. De tre første er når sønnen skal døpes, når han skal konfirmeres, og før han skal gifte seg med den rikeste jenta i bygda. Hver gang betaler Tord for en markering som viser at han er en mektig mann. Men før bryllupet drukner sønnen, og faren må til presten en siste gang for å få sønnen gravlagt.

☞ Sentralt i teksten står den endringen faren gjennomgår. Hele livet har han vært en mann som er vant til å få det som han vil fordi han har makt og penger. Etter at sønnen dør, utvikler han seg til å bli en ydmyk mann, som verdsetter andre verdier enn penger og posisjon.

☞ Bjørnson hadde en pedagogisk idé med bondefortellingene sine. De var en del av et idealistisk dannelsesprosjekt. Bjørnson selv omtalte dette som «lidelsens høyskole».

☞ Hovedkarakterene i bondefortellingene er gjerne personer som må gjennomleve en vond tid. Ofte er de i konflikt med noe i seg selv. Men i kampen mot ulike hindringer gjennomgår de en forvandling. Denne forvandlingen er en prosess mot et mer ideelt og etisk godt liv. For Bjørnson var denne endringen oftest knyttet til et religiøst verdigrunnlag, og det kan vi se i «Faderen».

☞ Vi kan derfor si at «Faderen» har et romantisk verdigrunnlag – jakten på det gode, sanne og vakre livet. Men personene er plassert i mer realistiske omgivelser og må kjempe mot disse omgivelsene på veien. Litteratur-historisk hører derfor bondefortellingene hjemme i den epoken vi kaller poetisk eller romantisk realisme.

Melodiøs lyrikk og livssynskrise

🦋 Bjørnstjerne Bjørnson skrev mange sanger og dikt. Mest kjent er nok nasjonalsangen «Ja, vi elsker» (1859). I 1870 kom samlingen *Digte og Sange* ut for første gang, og som tittelen vitner om, skrev Bjørnson gjerne melodios lyrikk. Flere komponister har satt toner til diktene hans, og på den måten har Bjørnson

vært en viktig bidragsyter til den norske sangtradisjonen.

🦋 Prestesønnen Bjørnson gjennomgikk en religiøs krise i 1870-årene. Han brøt med kristendommen og søkte et nytt ståsted i naturvitenskapen og tankene til Charles Darwin. I darwinismen fant Bjørnson en vitenskapelig bekreftelse på den optimistiske livstroen som alltid hadde vært en grunntone i diktningen hans.

🦋 Det nye livssynet kommer til uttrykk i samlingen *Salme II* (1880). Her formidler Bjørnson de nye tankene han er påvirket av, blant annet at alle levende organismer har utviklet seg fra det enkle og primitive til det mer kompliserte og høytstående.

Politiker og folketaler

☞ Bjørnson var en mann som mente mye om stort og smått – språk, union, seksualmoral og religion, småfugler og jernbane. Han var kjent for å være svært engasjert, og han var langt ifra redd for konflikter. Helt fra han var ung, holdt han foredrag, og han reiste mye rundt for å tale i ulike typer forsamlinger. Han talte for eksempel i Det Norske Studentersamfund, og han holdt tale for konservative norskamerikanere i USA, på riksmålssam-

Bjørnstjerne Bjørnson held tale i 1905. Bjørnson blei ofte brukt som talar i store og høgtidlege samanhengar. Han var ein frontfigur då Noreg blei ein sjølvstendig nasjon. Filmprodusent: Hans Berge .

linger og på folkemøter om unionsoppløsningen. Bjørnson hadde store talegaver og var en retoriker av de sjeldne. Ikke alt han sa, var like godt begrunnet, og derfor stormet det ofte rundt Bjørnson når han holdt innleggene sine.

☛ De innspillene Bjørnson kom med i den offentlige debatten, viser at han var et menneske i stadig endring og utvikling. Selv om han la fram synspunktene sine med stor kraft og overbevisning, var han ikke redd for å skifte mening. Samtidig som han endret oppfatning, brøt han gjerne med venner. Det gjorde han til en omstridt person, og samtida hadde ikke et udelt positivt bilde av Bjørnson. Han var ofte nedsettende i måten han omtalte sine motstandere på, og han kunne være nokså støyende.

☛ Partipolitisk holdt Bjørnson med partiet Venstre. Gjennom artikler og foredrag

bidro han til å sette fokus på viktige saker partiet arbeidet for, for eksempel unionsspørsmålet.

☛ I språkkampen hevdet han blant annet at forskjellen mellom riksmål og landsmål var like stor som mellom norsk og portugisisk. I vår tid er det nok flere som vil mene at enkelte av standpunktene hans til tider var mer preget av fordommer enn av rasjonalisme.

Bjørnson på Aulestad

Bjørnson – et nasjonalt symbol

i

☞ Sammen med Ibsen, Kielland og Lie regner vi Bjørnson til en av «de fire store» i norsk litteratur – selv om flere mener at han var en bedre debattant, politiker, journalist og kritiker enn han var forfatter.

☞ Bjørnson var en del av det såkalte poetokratiet på slutten av 1800-tallet. Forfatterne – poetene – var nå så sentrale i norsk offentlig debatt at de var med på å prege utviklingen av samfunnet. Bjørnson ble på den måten et nasjonalt symbol – et symbol i kampen for et mer rettferdig Norge.

☞ Kjernen i den unike rollen Bjørnson hadde i norsk kulturhistorie, henger kanskje sammen med rollen både som samfunnsengasjert debattant og som

produktiv forfatter? Han var en markant intellektuell i samtida, som gjennom sin fargerike framtoning skapte liv og debatt i det offentlige rom.

☞ Til tross for at det til tider stormet rundt han, var han en høyt elsket personlighet. Gravferden hans vitner om det – den var en konge verdig.

